

ובמצוות לא-תעשה אסור לעבור אפילו יטלו כל ממונו (רשב"א). וכתבו פוסקים (ע' י"ד קנז) שכן הדין גם באיסורין דרבנן.

כ. שור ובור ואש שמסרם לחרש שוטה וקטן והזיקו, מה דינו?

שנו חכמים: שור ובור שמסרם לחרש שוטה וקטן והזיקו – חייב לשלם. מה שאין כן באש. לריש לקיש בשם חזקיה מדובר בגחלת, אבל בשלהבת – חייב. ולדבריו מתפרשים הדברים בשור קשור ובור מכוסה [דומיא דגחלת], וחייב הואיל והשור דרכו לנתק מוסרותיו והבור לנתר כיסויו, אבל גחלת כל כמה שמניחה מתעממת והולכת לה.

לפרש"י, דרכם לנתק ולנתר מאליהם. יש מפרשים אפילו בקשר וכיסה כראוי, כיון שמסרם ביד מי שאינו שומר והוא עצמו אינו משתמש בהם, במשך הזמן דרכם לנתק ולנתר (תו"ח). יש מפרשים שמדובר שאינו קשור ולא מכוסה כראוי (ראב"ד).

לפהתוס' (וכ"כ המ"מ ד,ו בדעת הרמב"ם. ובתו"ח חולק): דרכם לנתק ולנתר ע"י החש"ו דוקא. ולרבי יוחנן, אפילו מסר לו שלהבת גם כן פטור, כי אחיזתו / צוותו של החרש הוא הגורם את הנזק, ובשור מותר ובור מגולה מדובר [אבל בקשור ומכוסה – פטור. עתו' ורשב"א]. אינו חייב לריו"ח אלא במוסר לו עצים יבשים, עצים דקים ונר דלוק (גמרא כב:).

א. לדברי הרי"ד (כב:) – שלא כמשמעות פרש"י – אם לקח החרש את האש למקום שלא היתה מגיעה אליו האש במעשי הפקח, ושם הדליק – הפקח פטור אעפ"י שפשע, כי סוף סוף מעשה החרש הוא זה (ונראה שכן דעת הרי"ד נכדו).

ב. הרי"ף הרמב"ם (יד,ה) הרמ"ה והרא"ש כתבו, מסתבר שהלכה כריש לקיש בשם חזקיה, לחייב במוסר שלהבת. ויש אומרים שהלכה כרבי יוחנן במחלוקתו עם ריש לקיש (רא"ש בשם יש מי שאומר, וכן הובא במאירי. [ולהלן כב: מובא במאירי כן בשם רוב פוסקים' וצ"ב]).

דפים ט – י

כא. מהן החומרות שיש באחד מן הנויקין דלהלן כלפי חברו; שור (= קרן), בור ואש.

חומר בשור מבבור:

השור משלם את הכופר (בהריגת אדם), וחייב בשלשים של עבד. (משא"כ בבור שנפטר משום אם כופר יושת עליו – ולא על הבור. תוס').

נגמר דינו – אסור בהנאה.

דרכו לילך ולהזיק. [ובכלל זה שחייב על דישה בניר, משא"כ בבור שאין שייך בו הזק קרקע].

בכלל זה החומרות האמורות במשנה: שיש בו רוח חיים, ושכוונתו להזיק (רשב"א. והראב"ד כתב שלא מנו כאן אלא חומרות דיניות ולא תכונות, ופירש בכולם נפקותא לדינא).

השור חייב על נזקי כלים, מה שאין כן בבור – לחכמים.

השור חייב על שור פסולי המוקדשין (לאחר שנפדה. כדלהלן ג:), משא"כ בבור (והמת יהיה לו – יצא זה שאין המת שלו).

שור פסוה"מ שנפל לבור והזק, יש להסתפק אם חייבים עליו מאחר ומותר בהנאה, או שמא נתמעט כל פסוה"מ מפני היותן מוקדשין (ע' בחדושי הגרש"ק ומנחת שלמה)

חומר בבור מבשור:

תחילת עשייתו לבזק.

מועד מתחילתו.

חומר בשור מבאש:

השור משלם את הכופר, וחייב בשלשים של עבד.

מרש"י משמע שהפטור הוא רק באופן שחייב מיתה (וע' מנחת שלמה שצדד שמא אף באופן שכלו לו

חציו ואינו חייב מיתה בפועל, נפטר מממון).

והראשונים חולקים (עתוס' ושיטמ"ק) וסוברים שבכל אופן פטור מגזרת הכתוב עליו – ולא על

האש [או משום שאין ללמוד הניזקין זה מזה. עראב"ד מג:], וכל שאינו חייב כופר על בן חורין

אינו חייב בשלשים של עבד.

ונסתפקו בגמרא (מג:): האם חייב בדמי האדם שנשרף, באופן שפטור ממיתה.

נגמר דינו אסור בהנאה.

מסרו לחרש שוטה וקטן – חייב.

השור חייב על הטמון, משא"כ באש – לחכמים.

ישנן חומרות נוספות באש, לדעת האומר 'אשו משום חציו' – חומרות אדם המזיק, אלא שיש

אופנים שאין באש חיוב משום 'חציו' אלא משום ממון המזיק, ואז אין לאותן חומרות (עפ"י

ראב"ד).

חומר באש מבשור:

האש מועדת מתחילתה.

חומר באש מבבור:

האש דרכה לילך ולהזיק.

ומועדת לאכול בין דבר הראוי לה ובין דבר שאינו ראוי לה [כגון כלים. ואבע"א: ליחכה נירו וסכסכה

אבניו (הגם שאין רגילות שתזיק האש ניר ואבנים. משא"כ בור שפטור על מיתה בפחות מעשרה טפחים

שאינן רגילות להמית בו. תוס').]

חומר בבור מבאש:

שתחילת עשייתו לבזק.

מסרו לחרש שוטה וקטן חייב.

הבור חייב על הטמון, משא"כ באש – לחכמים.

דף י

כב. מה דין חיוב הניזקין במקרים דלהלן?

א. החופר בו תשעה ובא אחר והשלימו לעשרה.

ב. מסר שורו לחמשה בני אדם ופשע בו אחד מהם והזיק.

ג. המרבה בחבילה על דליקת חברו.

ד. חמשה שישבו על ספסל אחד ולא שברוהו ובא אחד וישב עליו ושברו.

ה. הכוהו עשרה בני אדם בעשר מקלות ומת.

א. החופר בור תשעה ובא אחר והשלימו לעשרה – אחרון חייב (כי יכרה – אחד ולא שנים. וכתוב והמת יהיה לו – זה שעשה שיעור מיתה, הוא החייב. גמרא נא.). רבי אומר: אחר אחרון למיתה. אחר שניהם לניזוקין. [הלכה כחכמים. כן משמע בגמרא, וכדפרש"י; רמב"ם יב, יב; חו"מ תי, טו].

ו. על זה שנו במשנה 'הכשרתי במקצת נזוק – חבתי בתשלומי נזוק כהכשר כל נזוק'.

א. אם השני לא חידש שיעור מיתה, כגון שהוסיף משמונה טפחים טפח – כתבו ראשונים (תוס' ורא"ש ורשב"א נא: מ"מ יב, יב) ששניהם חייבים, כל אחד לפי מה שחפר (טשו"ע תי, יד). ונראה שמשערים לפי יחס העומק ולא לפי הערכת הנזק, ואפילו אם בשמונה לא היה ניזוק ורק בגלל הטפח הנוסף ניזוק, או אם הנזק כולו היה קורה גם בשמונה – שניהם חייבים. מנחת שלמה.

ב. חפר הראשון בור עשרה והוסיף עליו השני טפח או שנים וכד' – השני פטור על נזוקין, שהואיל והראשון עשה שיעור מיתה ולא השני – הבור נקרא על שם הראשון (עפ"י שיטמ"ק בשם רא"ה להלן נא ועוד פוסקים. וכן נראה מדברי התוס' ורשב"א בסוגיתנו, שדוקא אם השני עשה גם הוא כדי שיעור מיתה חייבים שניהם). ויש מי שחולק וסובר שהשני חייב (עפ"י שיטמ"ק נא בשם הר"י ישיה. אך מסתבר שאם היה הבור עמוק טובא והשני הוסיף טפח, שלא עשה כלום ורק הראשון חייב. עפ"י מנחת שלמה).

ג. אם בחפירת הראשון לא היה בבור הבל לניזוקין ובא השני ועשה הבל, כגון שהיצר את הבור – מודה רבי שהאחרון חייב בנזוקין, וכל הנזק מתייחס אליו (תוס' עפ"י גמרא להלן נא).

ב. מסר שורו לחמשה בני אדם ופשע בו אחד מהם, והזיק; אם בלעדיו לא היה שמור – ודאי הוא חייב ולא הם. ואם בלעדיו היה שמור, הרי לא עשה כלום.

ומדובר כשהסכימו לעזיבתו אבל אם התנגדו או שהודיעוהו שאם עוזב גם הם מסלקים עצמם משמירה – כולם חייבים (עפ"י רא"ש וריא"ז [ובתוס' ורשב"א פירשו 'מאי קעביד' – יותר מהם, וישלם כל אחד חלקו. והיינו באופנים הנ"ל]. וע' חו"א ג, יא) שאין חולק על הרא"ש בזה).

ג. המרבה בחבילה בדליקה; אם בלעדיו לא היתה האש הולכת ומזיקה – פשוט שחייב הוא. ואם בלעדיו היתה הולכת – הרי לא עשה כלום.

רש"י פירש שאינו חייב כלום. ומדברי התוס' נראה שתלוי אם במעשיו בלבד יש בכדי נזק אם לאו, שמצד אחד אין מסתבר שע"י השלכת עץ בתוך אש גדולה יתחייב. מאידך אמרו שהחוקק בור לעשרה ובא אחר והשלימו לעשרים ובא אחר והשלימו לשלשים – כולם חייבים. וכן דעת הרשב"א (ולדעת הר"י ישעיה להלן נא גבי בור, אף בחופר בור י' והוסיף השני טפח האחרון חייב. אך יש לחלק דדוקא בבור נעשה בעל הבור כולו ע"י העמקתו, ונסתלקו מעשי ראשון, משא"כ הכא). ויש אומרים שבכל אופן השני פטור (ע' בראשונים; מג"ה נו). וצ"ע לדינא (חו"א).

ואם כבר הודלק הגדיש וכליונו בטוח, המרבה עתה לא יתחייב לדברי הכל. לא נחלקו הראשונים אלא כשלא הותחל ההזק. ונראה שאין חילוק אם היה אפשרות להציל מהאש אם לאו (עפ"י חו"א).

הרמב"ם (חובל ומזיק ו, יד ובמ"מ) פירש 'מרבבה בחבילות' בענין אחר: חמשה שהניחו חמש חבילות על הבהמה ולא מתה, ובא אחר והניח חבילה ומתה; אם היתה מהלכת באותן החבילות, ומשהוסיף זה חבילתו עמדה ולא הלכה – האחרון חייב. ואם מתחילה לא היתה מהלכת – האחרון פטור. ואם אין ידוע – כולם משלמים בשוה.

ד. תניא, חמשה שישבו על ספסל אחד ולא שברוהו ובא אחד וישב ושברו – האחרון חייב. ופירשו בגמרא באדם כבד שנשמך עליהם ושבר (ובלעדיו לא היה הספסל נשבר. ומדובר שע"י כבדו מנעם מלקום. (רש"י), או תוך כדי קומו נשבר הספסל מכחו עפ"י רי"ף). והחידוש הוא שכחו כגופו.

א. אם היו יכולים לעמוד ולא עשו כן – כולם חייבים (תוס'; ריא"ז. וכן נקט מהר"ם בדעת רש"י [ונראה שאינו מוכרח]). ויש אומרים שהואיל והם באו לראשונה ולא היה נשבר בלעדיו – הוא חייב והם פטורים (ענמו"י והג"א; טור שפא ובהגר"א).

ב. אם רק מנעם מלקום ולא הכביד על הספסל – דעת הגר"א שחייב. והחזו"א צדד לפטרו משום גרמא.

מבואר בגמרא שאם גם בלעדיו היה הספסל נשבר אז – הרי לא עשה כלום. יש מפרשים שפטור לגמרי (ענמו"י; טור חו"מ שפא ורמ"א). ויש אומרים שחייב עם כולם לפי חלקן (כ"מ בתוס' ד"ה מאי קעביד).

ואם בלעדיו היה נשבר בשתי שעות ועתה נשבר בשעה אחת, אין להם טענת פטור באמרו היינו יושבים מעט וקמים קודם שישבר, כי יכול לומר הלא גם אני בלעדכם לא הייתי שובר. [ואולם אם נשבר מיד כשנתישב קודם שהרגישו בחיובם לעמוד, או שמנעם מלקום כנ"ל – הם פטורים. חזו"א].
כן משמע מגרסת הגמרא לפנינו. ואולם מהרמב"ם נראה שהראשונים פטורים שאומרים, בלעדיך היינו יושבים מעט וקמים קודם שישבר (ע' בפוסקים שפא).

ג. נחלקו הדעות, באנשים רגילים שאינם כבדים במיוחד, שישבו על ספסל ושברוהו, האם חייבים לשלם (הר" עזריאל ור"ת – ופירש רש"ל שאעפ"י שיש להם רשות לישב, אינם נעשים כ'שואל' לפטור מחמת מלאכה. וע' מנחת שלמה) אם לאו (רשב"ם) – שהרי זה כ'מתה מחמת מלאכה' כי סתמו שאול לישב עליו לכל הנכנס לחצר (ערא"ש ותוס').

ה. הכוהו עשרה בני אדם בעשר מקלות, בין בבת אחת בין בזה אחר זה, ומת – כולם פטורים (איש כי יכה כל נפש אדם – הנפש כולה). רבי יהודה בן בתירא אומר: בזה אחר זה – האחרון חייב מפני שקירב את מיתתו (כל נפש – כלשהו. אבל בבת אחת פטורים שנאמר איש כי יכה – ולא שנים. עפ"י רש"י סנהדרין עח. וע"ש ערול"ג).

משמע בגמרא שהלכה כחכמים.

א. אם אין במכות ראשונים כדי להמית – אפילו לחכמים האחרון חייב (סנהדרין עח).

ב. הרשב"א (גג): צדד שדוקא כשהכוהו בעשרה מקלות פטורים, שכל מעשה ומעשה בנפרד לא היה בו הריגה שלמה, אבל שנים שהכו במקל אחד או דקרוהו בחרב אחת או דחפוהו לאש כאחת – שמא חייבים. וברמב"ם (הל' רוצח ד. וע"ש בכס"מ ואו"ש) משמע שאין חילוק בדבר.

דפים י – יא

כג. מה דין הנבלה בתשלומי נזיקין של שור שמת, האם היא שייכת למזיק או לניזק? האם פחתה וטרחתה על המזיק או על הניזק?

הנבלה שייכת לבעלים, כלומר לניזק, והם המטפלים בה (נוטלים אותה. רש"י). הלכך אם פחתה – פחתה להם [בין בשור תם בין במועד. טו.]. המזיק משלם רק את ההפרש בין שווי השור החי לשווי הנבלה בשעת המיתה. [ומשמע בגמרא ששמים את הנבלה כפי שוויה בתוך הבור. ואם העלה אותה המזיק מהבור – שמים אותה כמה שהיא שווה במקום שהיא נמצאת].

דין זה אמור בין באדם שהרג את השור (מכה בהמה ישלמנה – ישלמנה. ר' אמי), בין בשומר שפשע בשמירתו (אם טרף יטרף יבאָהוּ עד הטרפה לא ישלם – עד טרפה ישלם, טרפה עצמה לא ישלם. רב כהנא), בין בשור שהרג את השור (והמת יהיה לו – לניזק. חוקיה). וכן הדין לשאר מזיקין – כדברי שמואל: שמין לניזקין. (ובכלל זה כל אבות נזיקין מלבד גנב וגזלן כדלהלן. רא"ש).

ואולם החיוב לטרוח בנבלה ולהעלותה מן הבור – אמרו בגמרא שנחלקו בו תנאים האם הוא מוטל על המזיק (יבאָהוּ עד – יביא עדודה לב"ד אבא שאול; כסף ישיב לבעליו והמת – על בעל הבור להעלות שור מבורו. אחרים), או על הניזק.

א. הלכה כאבא שאול וכאחרים, שטרוח נבילה על המזיק (רא"ש).

ב. כשנטרפה באונס אצל השומר, אינו חייב לטרוח בנבלה ולהביאה אלא מודיע לבעלים ודין. ואם לא הודיע ובינתיים סרחה הנבלה – הרי פשע בה וחייב על אותו הפחת.

וכן הדין במזיק, חייב המזיק בפחת נבלה אם לא הודיע לבעלים ומפני כן פחתה. ואולם אם הוולה עד שהודיע – כתב הרמ"ה שפחתה לניזק, שלא גרע מגזלן שאומר לו 'הרי שלך לפניך' הגם שהוולה הגזילה (עפ"י נמוקי יוסף. משמע לכא' מדבריו שאם לא פשע במה שלא הודיע, כגון שלא הספיק או נאנס – פחת נבלה לניזק. ואולם מסתימת דברי הרא"ש נראה שבכל אופן כל עוד לא נודע לניזק – הפחת על המזיק. וע' מנחת שלמה).

דף יא

כד. האם שמים את הנבלה והשברים לגנב ולגזלן ולשואל?

אמר שמואל: אין שמין לא לגנב ולא לגזלן (את השברים או הנבלה, להביאם לבעלים ולהוסיף עליהם הפחת – אלא ישלם בהמה וכלים מעולים והשברים שלו). עולא אמר רבי אלעזר: שמין לגנב ולגזלן. רב פפי אמר אין שמין.

בתחילה פירשו על פי מעשה שבא לפני רב והורה לאחד ששאל גרון מחברו ושברו, ליתן לו גרון טוב – שאין שמין לשואל. ודחו, מכך שרב כהנא ורב אסי תמהו על הוראה זו ושתק רב – משמע שהסכים עמהם ששמין לשואל את השברים.

[בגמרא להלן (צד.) מבואר שאם שינוי במקומו עומד ואינו קונה לגזלן – שמין את השברים לנגזל. (במנחת שלמה צדד שלפי סוגיתנו היא תקנה מיוחדת לנגזל שישלם הגזלן בדמים ולא בשברים, גם אם שינוי אינו קונה – שהרי שואל אינו קונה בשינוי ואעפ"כ דנו עליו לומר אין שמין)].

והסיקו הלכה: אין שמין לא לגנב ולא לגזלן אבל לשואל (ואין צריך לומר לשאר שומרים. מאירי) – שמין (ונוטל בעליו את הגרון השבור וממלא לו השואל דמי גרון שלם. רי"ף).